

oktober 2024

PERSPECTIEF 2050 VOOR NOORDELIJK NEDERLAND

Inhoudsopgave

Leeswijzer	3
Deltaplan voor Noordelijk Nederland	4
Drie perspectieven op 2050	9
Ruimtelijk perspectief	11
1. Water en bodem zijn sturend in ruimtelijke afwegingen	
2. Behouden en versterken van de landschappelijke identiteit	
3. Verbeteren ruimtelijke kwaliteit in bestaande kernen en nabij stations	
Economisch perspectief	16
4. Complementaire economische structuur, duurzaam en circulair	
5. Investeren in innovatie, kennisinfrastructuur en samenwerking	
6. Profiteren van snelle verbindingen naar buiten, ook internationaal	
Maatschappelijk perspectief	21
7. Versterken draagvlak voorzieningen in steden en centrumdorpen	
8. Naar aard en schaal bijdragen aan woningbouwvraag	
9. Regionale (ov-)bereikbaarheid verbetert mee, ook in het achterland	
Het noordelijk stedelijk netwerk in 2050	27
Een blik vooruit	28
Colofon	30

Leeswijzer

Houtskoolschets voor Perspectief 2050 voor Noordelijk Nederland

Perspectief 2050 Deltaplan

Het Deltaplan Noordelijk Nederland zet in op een structurele impuls in de toekomst van Noordelijk Nederland. In dat kader onderzoeken rijk en regio de haalbaarheid en potentiële toegevoegde waarde van de Lelylijn, de Nedersaksenlijn en de verbetering van het bestaande spoor. De resultaten van deze onderzoeken worden in november 2024 geagendeerd in het bestuurlijk overleg MIRT.

Als oplegger bij de besluitvorming over deze drie onderzoeken is In opdracht van het Bestuurlijk Overleg Deltaplan daarnaast dit 'Perspectief 2050' ontwikkeld: een overkoepelend toekomstbeeld, waarin wordt geschetst hoe de brede welvaart in Noordelijk Nederland mee kan groeien met de rest van Nederland, met behoud van identiteit en landschap.

In aanloop naar het Perspectief 2050 is in juli 2024 een houtskoolschets afgerond. Daarin zijn de contouren van het Perspectief geschetst, op basis waarvan het gesprek met bestuurders, stakeholders en andere betrokkenen kon worden gevoerd richting afronding van dit uiteindelijke Perspectief.

Bestaande en nieuwe informatie

De inhoud van het Perspectief 2050 is gebaseerd op een groot aantal beleids- en visiedocumenten van provincies, regionale partijen en het rijk: bijvoorbeeld de ruimtelijke voorstellen, het voorontwerp van de Nota Ruimte, economische agenda's en eerdere documenten in het kader van het Deltaplan of de afzonderlijke onderzoeken. Ook actuele informatie uit de MIRT-onderzoeken voor de Lelylijn en Nedersaksenlijn en het onderzoek Verbetering Bestaand Spoor is verwerkt in het Perspectief 2050.

Het Perspectief 2050 is als volgt opgebouwd:

- De hoofdlijnen van het Toekomstbeeld voor het **Deltaplan** voor **Noordelijk Nederland**
- **Drie perspectieven:** een uitwerking van de visie in een ruimtelijk, een economisch en een maatschappelijk perspectief
- Voor elk perspectief de drie belangrijkste **leidende principes**

Deltaplan voor Noordelijk Nederland

Het Deltaplan voor Noordelijk Nederland benut de kracht van Noordelijk Nederland en de vele kansen die er zijn voor een nog sterkere regio met genoeg, kwalitatief hoogwaardige woningen, waardevolle landschappen, sterke economische sectoren, hoogwaardig onderwijs en aantrekkelijke stationsgebieden. Door slimme inbreiding, uitbreiding en ruimtelijke dynamiek blijven de eigen identiteit, rust en ruimte en de geliefde landschappen behouden. Rijk en regio werken gezamenlijk aan de noodzakelijke schaa sprong in de bereikbaarheid van Noordelijk Nederland en kiezen daarmee voor een structurele impuls in de brede welvaart en leefbaarheid van heel Nederland. We doen dit door versterking van het bestaande spoor, te beginnen bij de flessenhals Zwolle-Meppel. In lijn met het hoofdlijnenakkoord onderzoeken we bovendien de potentie van de Nedersaksenlijn en van de Lelylijn. Dit vanuit het uitgangspunt dat een betere verbinding met de rest van Nederland goed is voor Noordelijk Nederland én de grote potentie van het noorden ontsluit om een bijdrage te leveren aan nationale opgaven.

Brede welvaart in sterk Noordelijk Nederland

Elke regio telt, ook in Noordelijk Nederland!

Helaas profiteert niet iedereen voldoende van de welvaart die de Nederlandse economie creëert. Voortbouwend op 'Elke Regio Telt!' zijn Rijk en regio van mening dat grote verschillen in brede welvaart niet te rechtvaardigen zijn. De afgelopen decennia is te lang geïnvesteerd in gebieden die al sterk zijn, wat leidde tot onwenselijke verschillen tussen regio's en het gevoel dat de overheid er niet voor iedereen is. Dat vraagt om een andere aanpak. Investerings in spoor- en busverbindingen spelen daarin een belangrijke rol, door de bereikbaarheid in heel Nederland ook op lange termijn op orde te houden. Zo wordt bijgedragen aan gelijke kansen op opleiding, passend werk en maatschappelijke verbondenheid. Immers, hoe gelijkwaardiger de regio's, hoe hoger de brede welvaart van het gehele land is.

Bijdragen aan nationale ruimtelijke uitdagingen

Het ontwikkelpotentieel van heel Nederland moet worden benut om nationale opgaven het hoofd te bieden, bijvoorbeeld voor het invullen van de nationale woonopgave. De diverse regio's, steden en dorpen dragen ieder op hun eigen wijze en vanuit de eigen geschiedenis en kenmerken bij aan een toekomstbestendig Nederland. Noordelijk Nederland heeft de ruimte en de voorwaarden om maatschappelijke uitdagingen op het gebied van wonen, werken, infrastructuur, landbouw en natuur integraal en vanuit eigen kracht aan te pakken. De uitgangssituatie daarvoor is sterk, met een hoogwaardige en toekomstgerichte economie en kennisinfrastructuur, natuur van wereldklasse en sterke gemeenschappen.

Kansen voor nog sterkere economie

Uitstekende uitgangspositie uitbouwen

Internationale topregio met ruimte voor groei

Noordelijk Nederland is internationaal koploper in de circulaire economie. Die koppositie breiden we de komende decennia verder uit. In het verlengde daarvan is de regio sterk op het gebied van energietransitie, waterstof, agrofood, landbouw, groene chemie, watertechnologie, medische technologie, digitalisering en de maakindustrie. Allemaal sectoren die in de toekomst nog belangrijker gaan worden. Bovendien beschikt Noordelijk Nederland over een toonaangevende, Nobelprijswinnende universiteit en vele andere hoogwaardige kennisinstellingen en bedrijven. Met toekomstvaste groeisectoren en toekomstgericht onderzoek en onderwijs heeft Noordelijk Nederland alles in huis om in 2050 een belangrijke drager te zijn van de Nederlandse economie.

Noordelijk Nederland biedt bovendien letterlijk én figuurlijk de ruimte om te ondernemen. Door betere verbindingen binnen de regio en met economische kerngebieden elders in Nederland én daarbuiten, kan het grote potentieel van de regio in de volle breedte worden benut. In het MIRT-onderzoek naar de Lelylijn wordt geconcludeerd dat als gevolg van de Lelylijn er ongeveer 30.000 tot 70.000 extra banen bijkomen in de noordelijke regio, aanvullend op de autonome ontwikkeling. De Nedersaksenlijn leidt tot een extra impuls van zo'n 15.000 banen. Deze economische groei komt niet alleen Noordelijk Nederland ten goede, maar draagt ook bij aan het welzijn van heel Nederland.

Windturbines
Foto door Tim van der Kuip

Randvoorwaarden en succesfactoren

Er zijn binnen Noordelijk Nederland ook grote regionale verschillen. In sommige regio's staat de werkgelegenheid onder druk, is sprake van een uitstroom van jongeren en hoogopgeleide inwoners waardoor het vinden van het juiste personeel een grote uitdaging vormt. Door te investeren in betere verbindingen (zowel vanuit omliggende steden en regio's als binnen Noordelijk Nederland) wordt het stedelijk netwerk en de daarmee samenhangende agglomeratiekracht van Noordelijk Nederland versterkt. Dit maakt de regio nog aantrekkelijker voor huidige en nieuwe inwoners, investeringen, waardevolle bedrijven en talent.

Uit de MIRT-onderzoeken naar de Lelylijn en Nedersaksenlijn komt naar voren dat daarvoor wel invulling moet worden gegeven aan enkele cruciale randvoorwaarden:

- Reistijdversnelling voor meer nabijheid binnen het stedelijk netwerk
- Optimaal onderling verbinden van bedrijven, campussen, onderwijs, kennisinstellingen en woongebieden, binnen en buiten de regio
- Optimaliseren van het ruimtegebruik (cluster- en campusvorming, betaalbare ontwikkellocaties, divers aanbod woon- en werkmilieus)
- Versterken en bereikbaar houden van voorzieningen in kernen met een betere match op de arbeidsmarkt
- Optimaliseren van onderliggend openbaar vervoersnetwerk en voor- en natransport (ov, fiets).
- Behouden en versterken van eigen identiteit en economische kracht van verschillende gebieden in Noordelijk Nederland

Afsluitdijk
Foto door Denny Muller

Vitale en aantrekkelijke woonomgeving

Door bereikbare voorzieningen en grotere vraag naar wonen

Bereikbare voorzieningen van groot belang

Inwoners van Noordelijk Nederland zijn terecht trots op hun dorpen en steden, het landschap, de regionale verbondenheid en identiteit. De inwoners leven, wonen, ondernemen en werken er graag. Tegelijkertijd zijn er grote opgaven. De vitaliteit en de woningmarkt staan onder druk door wegtrekkende jongeren en het verdwijnen van voorzieningen en openbaar vervoer; zeker op het platteland. Essentiële voorzieningen in zorg, onderwijs, cultuur en economie moeten goed bereikbaar en dichtbij huis beschikbaar zijn. Alleen dan kan welvaart en welzijn in Nederland gelijk worden gedeeld. Door te investeren in bereikbaarheid wordt de kracht en vitaliteit van Noordelijk Nederland versterkt, kan de bushalte in de dorpen behouden blijven en wordt vervoersarmoede voorkomen.

Structuurversterking leidt tot aanvullende vraag naar wonen

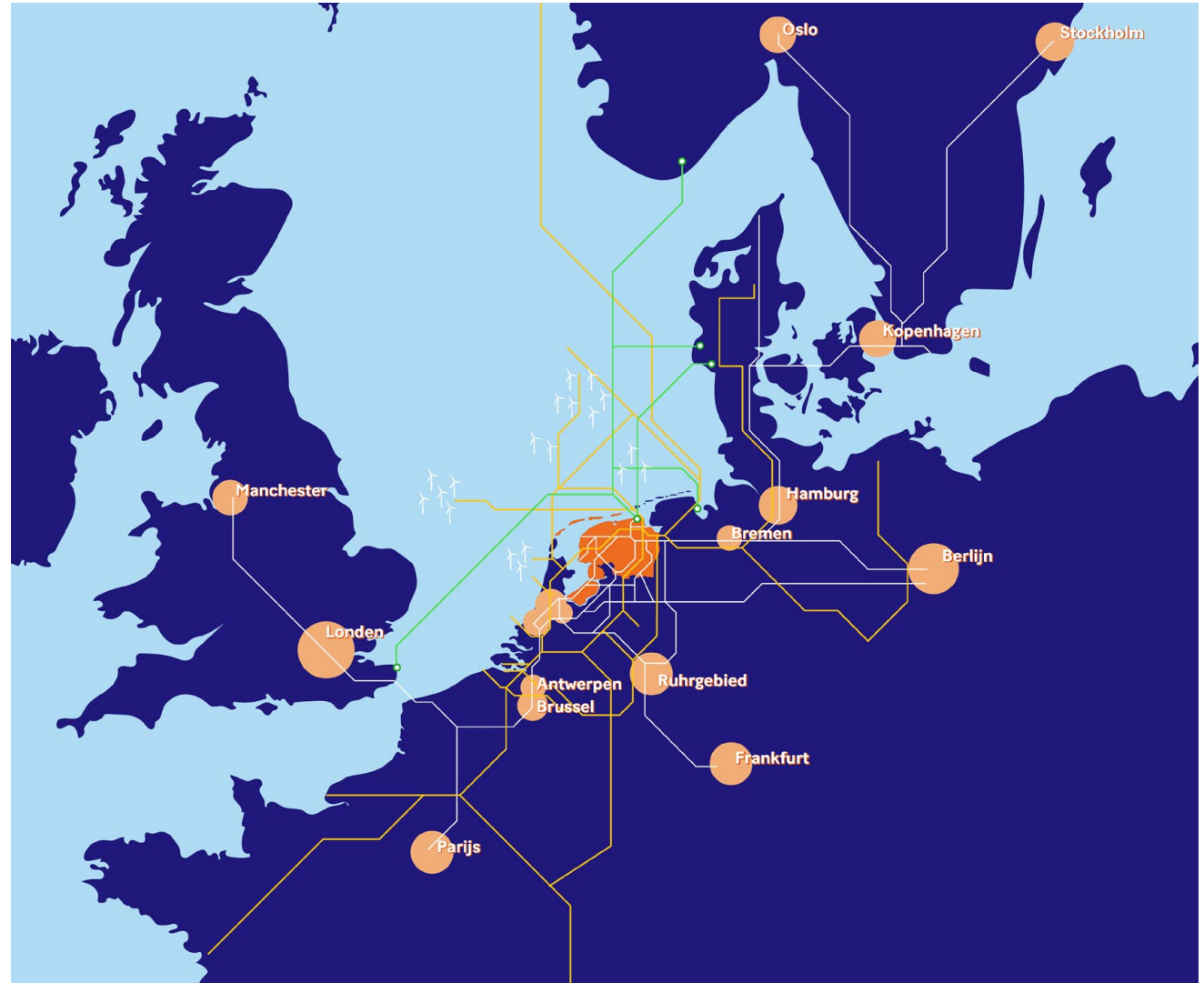
Uit de MIRT-onderzoeken naar de Lelylijn en de Nedersaksenlijn blijkt dat de investeringen in bereikbaarheid en economische structuurversterking kunnen bijdragen aan een extra woningvraag. Zo kan de Lelylijn kan (met aanvullend beleid) tot 2050 bijdragen aan een extra woningbouwimpuls van 55.000 tot 115.000 woningen, bovenop de autonome ontwikkeling en afspraken die al in de woondeals zijn gemaakt. De Nedersaksenlijn kan in aanvulling daarop bijdragen aan nog eens zo'n 10.000 woningen. Met deze extra impuls wordt inwonerskrimp voorkomen, kan voldoende massa worden gegenereerd voor het behouden en versterken van het voorzieningenniveau en kan worden bijgedragen aan de grote binnenstedelijke verduurzamingsopgave. Die impuls zal niet op elke plek even intensief zijn. De stedelijke regio's Groningen-Assen en de Friese steden maken verdere groei door, voornamelijk op binnenstedelijke locaties. Langs de Lelylijn kunnen Lelystad, Emmeloord, Heerenveen, Leeuwarden en Drachten met een flinke woningbouwimpuls de rol van 'stepping stone' en regiocentrum invullen. Aan de Nedersaksenlijn wordt vooral in Emmen en Stadskanaal een substantieel aanvullend woningbouwprogramma voorzien. In andere plaatsen wordt gebouwd op basis van mogelijkheden van de lokale ondergrond, aard, schaal, opgave en identiteit.

Regionaal, nationaal en internationaal verbonden

Hart van Noordwest Europa

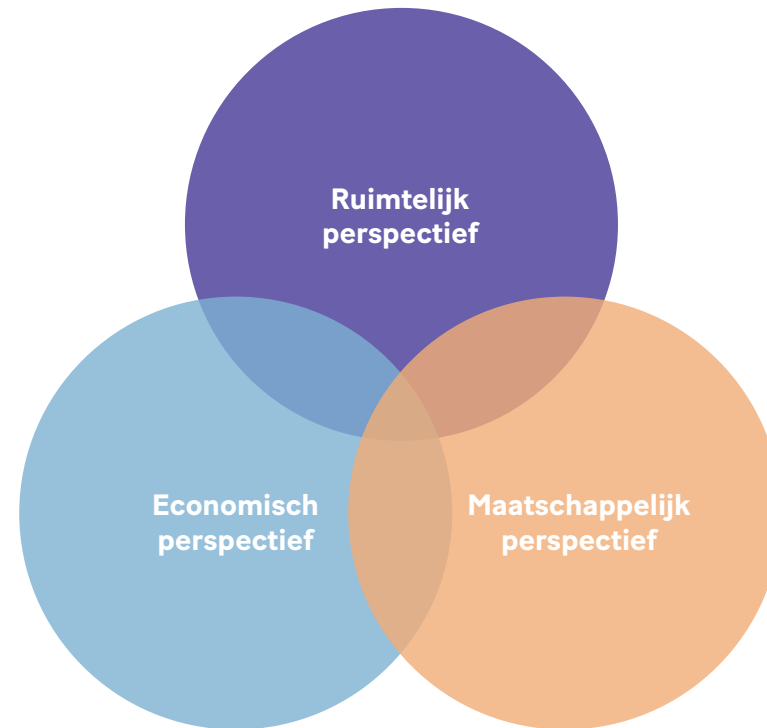
Wij beschouwen Noordelijk Nederland niet als een grensregio van Nederland, maar als een belangrijk economisch cluster in het hart van Noordwest Europa. Die positie vraagt om uitstekende verbindingen. De investeringen in het Deltaplan zorgen voor een stevige impuls in de (inter)nationale bereikbaarheid van Noordelijk Nederland. Daarmee wordt bijgedragen aan een schaa sprong in spreiding van werk, wonen en welvaart, en daarmee aan duurzaam verdienvermogen van Nederland. De Lelylijn vormt een belangrijke schakel en op de bestaande verbinding richting Brussel en Frankrijk, maar ook in de toekomstige spoorverbinding Amsterdam – Groningen – Bremen, Hamburg – Scandinavië. De Nedersaksenlijn draagt bij aan een betere connectiviteit tussen de Nederlandse en Duitse grensregio's.

Ook de netwerken voor energie, data en water zijn van cruciaal belang. Noordelijk Nederland is daarvoor een belangrijke toegangspoort naar Europa, gelet op alle dynamiek op de Noordzee, nu en in de toekomst. Een groot deel van de energie die daar wordt geproduceerd komt bij de Eemshaven aan land. Met name Flevoland en Groningen leveren bovendien een grote bijdrage in de opwek door wind op land.

Drie perspectieven op 2050

Voortbouwend op de al sterke uitgangssituatie, heeft Noordelijk Nederland zich in 2050 ontwikkeld tot een cruciaal en onlosmakelijk verbonden onderdeel van de Nederlandse en west-Europese economie en samenleving. Het noorden is zowel fysiek als mentaal goed verbonden met de rest van Nederland. Investerings in de bereikbaarheid hebben niet alleen bijgedragen aan het noorden, maar aan Nederland als geheel. Door structurele interventies, zowel in de regio als nationaal, is in Noordelijk Nederland in 2050 een proces van opwaardering tot stand gebracht. De sterke regio's dragen nog meer bij en zijn beter verbonden. Maar zeker ook de meer kwetsbare gebieden, die nu op veel brede-welvaartindicatoren achterblijven, zijn er aanzienlijk op vooruitgegaan.

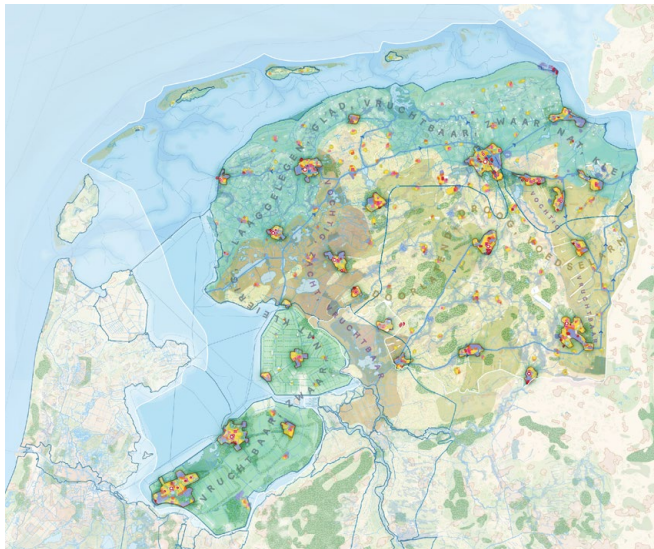
Om ervoor te zorgen dat de brede welvaart in heel Noordelijk Nederland in 2050 op een hoog niveau staat, is een gedeeld toekomstbeeld nodig. In dit Perspectief 2050 werken we die uit op basis van drie dominante perspectieven: het ruimtelijk perspectief, het economisch perspectief en het maatschappelijk perspectief. De leidende principes die volgen uit deze perspectieven worden in het hierna volgende deel toegelicht.

Drie perspectieven op 2050

Ruimtelijk perspectief

Investeren in kwaliteit en diversiteit

De ruimtelijke kwaliteit van steden, dorpen en het landschap is en blijft een belangrijke kracht van de regio, met een toekomstbestendige landbouwsector en verduurzaming van wonen en werken. Water, bodem, de natuur en de waarde en identiteit van het landschap zijn kernkwaliteiten waarmee we zorgvuldig omgaan.

Economisch perspectief

Groei door innovatie en samenwerking

Noordelijk Nederland kent een rijke diversiteit aan clusters die samen bijdragen aan een sterke economie. De regio versterkt zijn goede positie op duurzame energie, circulaire economie en duurzame productieprocessen. Dit vraagt een goed verbonden netwerk van innovatie- en kennisclusters, niet alleen binnen het noorden, maar ook naar buiten.

Maatschappelijk perspectief

Gelukkige inwoners, sterke regio's

We verbeteren de brede welvaart in alle regio's, met eerlijke kansen voor alle inwoners. Woningbouw en herstructurering van bestaande woongebieden dragen bij aan de landelijke en regionale behoefte én zorgen voor behoud van voorzieningen en leefkwaliteit in kernen. Dit vraagt een goede verbondenheid van steden en dorpen, zowel (inter)regionaal als lokaal.

Ruimtelijk perspectief

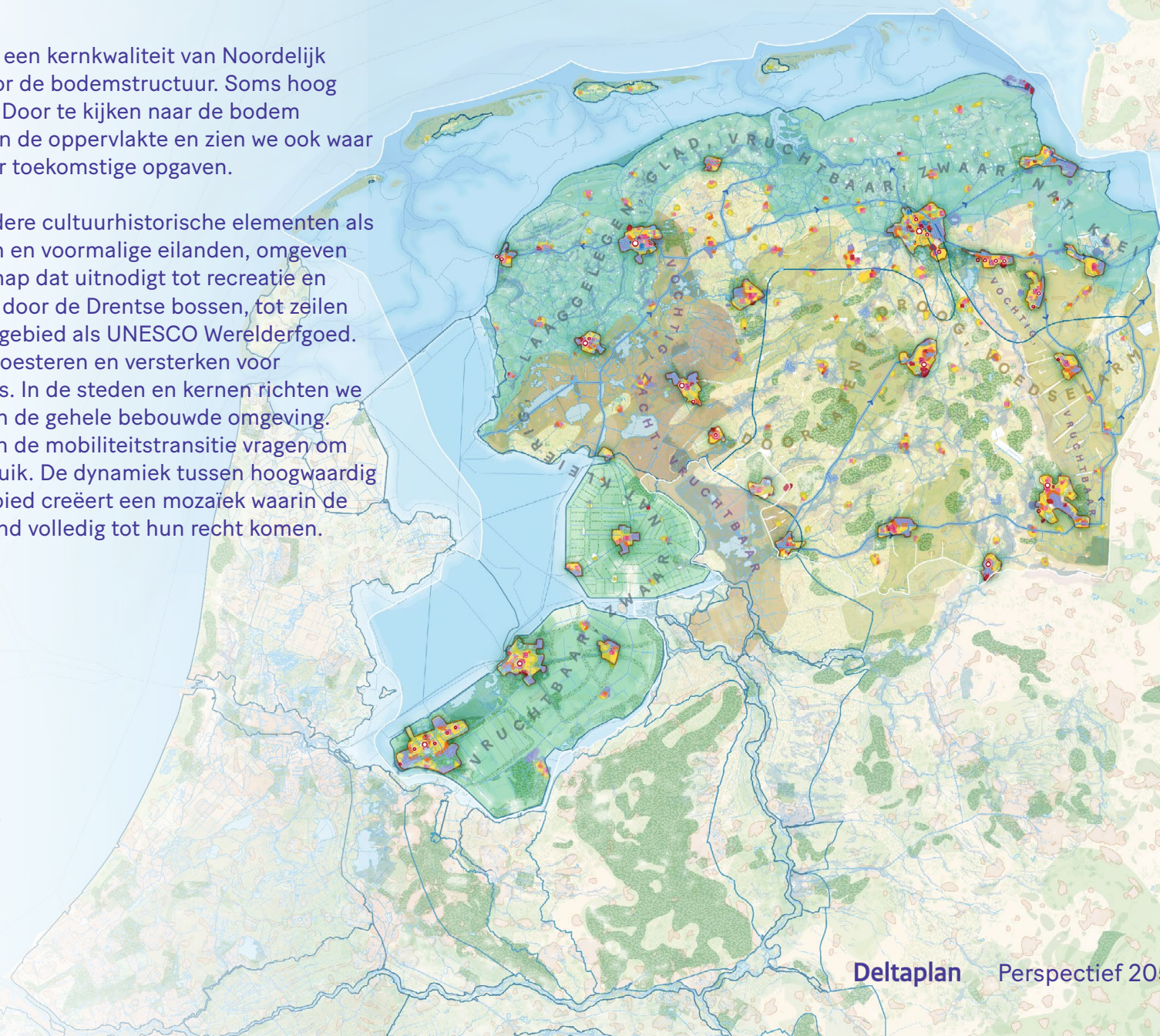
Uitgangssituatie

De diversiteit aan landschappen is een kernkwaliteit van Noordelijk Nederland, die gedragen wordt door de bodemstructuur. Soms hoog en droog, soms vruchtbaar en nat. Door te kijken naar de bodem herkennen we het grondgebruik aan de oppervlakte en zien we ook waar kansen en bedreigingen liggen voor toekomstige opgaven.

In het landschap vinden we bijzondere cultuurhistorische elementen als brink- of esdorpen, wierden, terpen en voormalige eilanden, omgeven door prachtige natuur. Een landschap dat uitnodigt tot recreatie en toerisme. Van wandelen en fietsen door de Drentse bossen, tot zeilen op de Friese meren en het waddengebied als UNESCO Werelderfgoed. Deze unieke kwaliteiten willen we koesteren en versterken voor toekomstige inwoners en bezoekers. In de steden en kernen richten we ons op de leefomgevingskwaliteit in de gehele bebouwde omgeving. Thema's als gezondheid, klimaat en de mobiliteitstransitie vragen om een nieuwe blik op ons ruimtegebruik. De dynamiek tussen hoogwaardig landschap en modern stedelijk gebied creëert een mozaïek waarin de kwaliteiten van Noordelijk Nederland volledig tot hun recht komen.

Legenda

- Zand
- Klei
- (Laag)veen
- Hoogveen en veenkoloniën
- Stedelijke milieus
- Watersysteem en stroomrichtingen
- Dijkkring
- Karakteristieke historische bebouwing
- Boerderijsingels en tuindorpen
- Polderparkwegen
- Bos

Ruimtelijk perspectief

Kernopgave

Investeren in kwaliteit en diversiteit

De diversiteit aan landschappen met unieke waarde en identiteit willen we behouden en versterken als kernkwaliteit van Noordelijk Nederland. Dit vraagt om zorgvuldig investeren in ruimtelijke kwaliteit van steden, dorpen, een toekomstbestendige landbouwsector, herstel van natuur en landschap en verduurzaming van het wonen en werken. Daarbij hebben we rekening te houden met de gevolgen van klimaatverandering. Sommige gebieden zijn kwetsbaar voor klimaatverandering, krijgen te maken met het toenemende vraagstuk van waterbeschikbaarheid of zien verstoring door ruimtelijke ingrepen, terwijl in andere gebieden de beschikbare ruimte en de ligging juist veel kansen biedt voor ruimtelijke ontwikkelingen zoals woningbouw.

Leidende principes

1. Water en bodem zijn sturend voor ruimtelijke ontwikkeling
2. Behouden en versterken van de landschappelijke identiteit
3. Verbeteren ruimtelijke kwaliteit in bestaande kernen en nabij stations

1. Water en bodem zijn sturend voor ruimtelijke ontwikkeling

We maken water en bodem sturend voor ruimtelijke ontwikkeling, om zo het ruimtegebruik minder kwetsbaar te maken voor weersextremen, de watervoorziening te beschermen, de biodiversiteit te vergroten en onomkeerbare effecten van bodemdaling tegen te gaan. Het streven is om bij ruimtelijke keuzes aan te sluiten bij natuurlijke kenmerken van het water- en bodemsysteem. De zeespiegelstijging en toename van extremer weer vragen om substantiële investeringen in waterveiligheid, waaronder dijkversterking. Ook is in sommige regio's sprake van toenemende verziltingsproblematiek en bodemdaling. Dit brengt beperkingen met zich mee voor stedelijke ontwikkeling in veel regio's in Nederland. Dit geldt ook voor sommige gebieden in Noordelijk Nederland, maar in een groot deel van de regio biedt de ligging juist veel kansen voor ontwikkeling, ook op langere termijn. Dit geldt bijvoorbeeld voor de hooggelegen gebieden waar de Nedersaksenlijn wordt ontwikkeld.

Ook in het landelijk gebied ligt het water- en bodemsysteem ten grondslag aan de keuzes die we maken. We werken toe naar robuuste en toekomstbestendige landbouw en herstel van de biodiversiteit door een goede verweving van landbouw en natuur. Een belangrijke opgave daarbij is de beschikbaarheid van voldoende zoetwater. Recent onderzoek toont aan dat er op steeds meer plaatsen knelpunten ontstaan en de wateropgaven stapelen zich meer en meer op. Daarom moeten we zuiniger omgaan met water, water beter vasthouden en meer ruimte maken voor waterberging. We zullen ook vaker wateroverlast of verzilting moeten accepteren, wat gevolgen heeft voor het landgebruik.

2. Behouden en versterken van de landschappelijke identiteit

De diversiteit aan landschappen in Noordelijk Nederland is van grote waarde. Het landschap is in belangrijke mate bepalend voor de regionale identiteit: de polders, het waddengebied, waterstructuren, de stuwwallen en cultuurhistorische elementen als terpen, wierden en brink- of esdorpen. We koesteren het landschap: wanneer de karakteristieke verloren gaan raken de inwoners van Noordelijk Nederland de verbondenheid met hun land kwijt. Dit vraagt erom dat we de ruimte efficiënt benutten en verrommeling van het landschap voorkomen. Het landschap vertegenwoordigt bovendien in meerdere opzichten een belangrijke economische waarde. Daarbij denken we in de eerste plaats aan de grote economische betekenis van de landbouw én van de vrijetijdseconomie. We willen de wisselwerking tussen landbouw, landschap en recreatie verder versterken.

Ook in en om de stad is natuur en landschap van grote betekenis. Door te investeren in voldoende groen in en om de stad, wordt bijgedragen aan een gezonde en prettige leefomgeving, biodiversiteit, klimaatadaptatie en leefbaarheid. Maar het landschap is ook van grote betekenis voor het vestigingsklimaat. In onze kennisgedreven economie is een aantrekkelijke leefomgeving een steeds grotere factor, want talent is zeer kieskeurig over waar het zich vestigt.

3. Verbeteren ruimtelijke kwaliteit in bestaande kernen en nabij stations

De impuls (in woningen, economie en bereikbaarheid) van het Deltaplan kan op meerdere manieren bijdragen aan de ruimtelijke kwaliteit in de bestaande kernen in Noordelijk Nederland. De vernieuwingsopgave van de bestaande woningvoorraad is in Noordelijk Nederland groot. Er zijn veel verouderde woningen en buurten, mede omdat de druk op de woningmarkt in veel regio's minder groot was dan elders in Nederland. Het Deltaplan biedt kansen voor het transformeren van spoorzones en herstructurering van bestaande woongebieden, met een divers programma dat levendigheid, leefomgevingskwaliteit en synergie stimuleert. Door gerichte stadsplanning, gebiedsontwikkeling rond (nieuwe) stations en herontwikkeling van bestaande wijken kunnen steden verdicht worden zonder afbreuk te doen aan de leefbaarheid.

Maar ook elders in Noordelijk Nederland wordt geïnvesteerd in onderscheidende woonkwaliteit, waarvoor de nabijheid van het aantrekkelijke landschap en de groenblauwe kwaliteiten in steden en dorpen belangrijke troeven zijn. De meer landelijke gebieden bieden kansen voor een diversiteit aan kleinschalige woningbouwprojecten die aansluiten bij de behoeften van de lokale bevolking, met behoud van de karakteristieke architectuur en identiteit van dorpen.

Economisch perspectief

Uitgangssituatie

We zien een aantal sterke, toekomstgerichte economische clusters die hier de ruimte hebben om door te groeien. Het uitwisselen van kennis en innovatie is van groot belang voor een brede economische basis. In Noordelijk Nederland zijn verschillende deels overlappende economische netwerken (Daily Urban Systems) te onderscheiden waarbij onderwijsinstellingen en innovatieclusters als voedingsbodem dienen. Deze stedelijke netwerken worden beter met elkaar verbonden en daardoor in samenhang verder ontwikkeld. Goede verbindingen zijn van belang om toegang te geven tot kennis, talent en expertise. Netwerkkwaliteit voor infrastructuur en energie spelen een rol in vestigingskeuzes van bedrijven. Daarvoor moeten we ook de kansen over de grens benutten. Grote delen van Noordelijk Nederland bestaan uit aantrekkelijk landschap en vruchtbare grond. Naast toerisme is daarom de landbouw en agrofood een belangrijke economische en culturele drager.

Legenda

- WO
- HBO
- MBO
- (Toekomstig) waterstofcluster
- Grootschalige elektriciteitscentrale
- Elektriciteitsnetwerk: hoogspanning
- Zonneweide
- (Inter)nationale verbindingen
- Daily Urban Systems
- Hoeveelheid banen per gemeente
- Pendel tussen gemeenten
- Focus binnen economisch profiel

Economisch perspectief

Kernopgave

Groei door innovatie en samenwerking

Noordelijk Nederland kent een rijke diversiteit aan hoogwaardige clusters die gezamenlijk bijdragen aan een toekomstbestendige economie. De regio blinkt uit op het gebied van duurzame energie, circulaire economie en milieuvriendelijke productieprocessen en kiest ervoor om die sterke positie verder uit te bouwen. Daarmee sluit Noordelijk Nederland naadloos aan op de koers van het rijk: een toekomstbestendige economie die innovatief, duurzaam en circulair is met een sterke positie van Nederland in een weerbaar Europa. Die inzet vraagt extra ruimte op bestaande en nieuwe bedrijventerreinen, én een samenhangend netwerk van innovatie- en kennisclusters. Die bedrijven, onderzoeks- en onderwijsinstellingen moeten goed met elkaar verbonden zijn, ook via het spoor. Niet alleen binnen het noorden maar ook richting de Randstad, Twente en Duitse steden.

Voor Noordelijk Nederland biedt digitalisering zowel kansen als uitdagingen. Juist in domeinen waar Noordelijk Nederland sterk is, zal de digitale technologie diepgaande verandering teweegbrengen: onder andere landbouw, gezondheidszorg, industrie, MKB, energie en mobiliteit. Door te investeren in betere verbindingen en woningen en banen toe te voegen wordt het stedelijk netwerk en de daarmee samenhangende agglomeratiekracht van Noordelijk Nederland versterkt. Dit maakt de regio nog aantrekkelijker voor investeringen, waardevolle bedrijven en talent.

Leidende principes

4. Complementaire economische structuur, duurzaam en circulair
5. Investeren in innovatie, kennisinfrastructuur en samenwerking
6. Profiteren van snelle verbindingen naar buiten, ook internationaal

4. Complementaire economische structuur, duurzaam en circulair

Noordelijk Nederland is een diverse en veerkrachtige regio die een belangrijke bijdrage levert aan nationale en internationale transitie. De regio kenmerkt zich door een mix van sterke economische clusters, innovatieve bedrijven, een toekomstbestendige landbouw, een goed opgeleide beroepsbevolking en een duurzame benadering van economische groei. De regio is nu al een circulaire koploper, ook in internationaal perspectief. Deze focus op duurzaamheid en circulariteit wordt ondersteund door initiatieven op het gebied van circulaire kunststoffen, biobased materialen en energietechnologie, zoals de Greenwise Campus. Die sterke positie bouwen we verder uit. Dit vraagt om versterking van de regionale ecosystemen en ruimtelijke clusters, niet alleen door uitbreiding van werklocaties maar zeker ook door blijvend te investeren in de kwaliteit en toekomstbestendigheid van bestaande bedrijventerreinen. Een van die sterke economische clusters zien we rondom Wetsus en de Watercampus Leeuwarden en vormt het internationale knooppunt van de watertechnologiesector. Een ander speerpunt is de transitie van zorg naar (positieve) gezondheid. Daarvoor bouwen we voort op de sterkte uitgangspunten active & healthy ageing. Niet alleen via het UMCG, de Universiteit en Hogescholen, maar ook met regionale initiatieven zoals Health Hub Roden, Healthy Ageing Network Noord Nederland, Lifelines en Sportstad Heerenveen.

Goede verbindingen, zowel binnen de Daily Urban Systems, binnen Nederland als over de grens in Duitsland zijn van essentieel belang om toegang te behouden tot kennis, talent en expertise. Iedere provincie heeft daarbij eigen speerpunten:

- Flevoland: voedselverwerking, landbouw, visserij, logistiek, voertuigtechnologie, maakindustrie, vrijetijdseconomie, bouw en ICT
- Groningen: gezondheid, waterstof, hightech maakindustrie, circulariteit, agrofood- en biobased industrie, chemische recycling
- Drenthe: circulair, waterstof, vrijetijdseconomie, maakindustrie, gezondheid, energietransitie, veiligheid, groene chemie en agrofood
- Fryslân: agrofood, watertechnologie, high tech systems & materials, circulaire materialen, maritieme techniek, toerisme en hospitality

5. Investeren in innovatie, kennisinfrastructuur en samenwerking

Noordelijk Nederland is een innovatieve regio met vooruitstrevende bedrijven en toonaangevende onderzoeks- en onderwijsinstellingen. De Rijksuniversiteit Groningen behoort bijvoorbeeld tot de mondiale top van universiteiten met een top 100-klassering in onder andere de ARWU Shanghai Ranking en de THE World University Rankings. Maar ook het middelbaar en hoger beroepsonderwijs is sterk in Noordelijk Nederland, met een groot aantal vestigingen in alle provincies. Die sterke uitgangssituatie bouwen we verder uit, met specifieke aandacht voor opkomende sectoren zoals digitalisering, duurzame energie, circulariteit en gezondheid. Die sectoren bieden ook op termijn hoogwaardige banen in Noordelijk Nederland, voor zowel praktisch als theoretisch geschoolden. We stimuleren innovatie, ondernemerschap en levenslang leren, en zetten in op het aantrekken van investeringen in onderzoek en ontwikkeling.

We kiezen voor een sterke focus op innovatie en technologische vooruitgang, met de regio als broedplaats voor start-ups en scale-ups die zich richten op de modernste technologieën, zoals digitalisering, artificial intelligence, en smart systems. Deze innovaties worden ondersteund door een goed ontwikkelde kennisinfrastructuur, bestaande uit hoogwaardige onderwijs- en onderzoeksinstellingen, die nauw samenwerken met het bedrijfsleven. Bij de daarmee samenhangende campusontwikkeling is een goede ontsluiting essentieel voor kenniswerkers en studenten. Een belangrijk initiatief in dat kader is de Universiteit van het Noorden: een kennis- en innovatienetwerk van Noordelijke onderwijs- en kennisinstellingen, gericht op de energietransitie, circulariteit, gezondheid, digitalisering en high tech. Het doel is om het potentieel van Noordelijk Nederland in de volle breedte te benutten, in samenwerking met het bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties en andere kennisinstellingen. Dit vraagt om een goede coördinatie van activiteiten in het noordelijke ecosysteem en een geïntegreerde aanpak van ruimtelijke ordening, infrastructuur, onderwijs en arbeidsmarktbeleid om de economische ontwikkeling te stimuleren en de leefbaarheid te vergroten. Dit vraagt voortdurende samenwerking tussen rijk en regio, gericht op een onderscheidende ruimtelijk-economische ontwikkeling.

6. Profiteren van snelle verbindingen naar buiten, ook internationaal

We verbeteren de bereikbaarheid van Noordelijk Nederland. Dit is hard nodig, om meerdere redenen. Goede verbindingen met andere gebieden, zowel binnen Nederland als over de grens, zijn van essentieel belang om toegang te behouden tot kennis, talent en expertise. Het vergroot de aantrekkelijkheid van het noorden als vestigingsplaats voor bedrijven. Het brengt het stedelijk netwerk Nederland op aanvaardbare reisafstand en maakt het makkelijker om hoger opgeleiden en vakmensen aan te trekken voor functies in Noordelijk Nederland.

De Lelylijn kan de drager zijn van een betere (inter)nationale bereikbaarheid van Noordelijk Nederland, op de bestaande verbinding met Brussel en Frankrijk en als schakel in de spoorverbinding Amsterdam – Groningen – Bremen, Hamburg – Scandinavië. Daarmee wordt het Noordelijk stedelijk netwerk, de kernen langs de lijn, en daarmee ook de omliggende regio's en Lelystad Airport, veel sneller onderling en met de rest van Nederland verbonden. Ook de verbetering van het bestaande spoor draagt bij aan een snellere en betrouwbaarder verbinding met de Randstad en met andere regio's in ons land. De Nedersaksenlijn kan met name zorgen voor een sterke verbetering van de regionale bereikbaarheid en is daarmee van groot belang voor de regionale economie van Noordoost-Nederland. De Nedersaksenlijn verbindt Enschede via Emmen direct met Groningen, inclusief een verbinding met het Duitse spoornetwerk. Deze verbinding is van groot belang voor inwoners en ondernemers in het Duitse grensgebied.

Dankzij de strategische ligging kan Noordelijk Nederland bovendien voortbouwen op haar logistieke functie en binnen Europa en als hub een centrale rol vervullen in de transitie naar een duurzame energievoorziening, schoon vervoer en de circulaire economie. We investeren daarom niet alleen in nieuwe spoorverbindingen, maar ook in een robuuste energie-infrastructuur.

Maatschappelijk perspectief

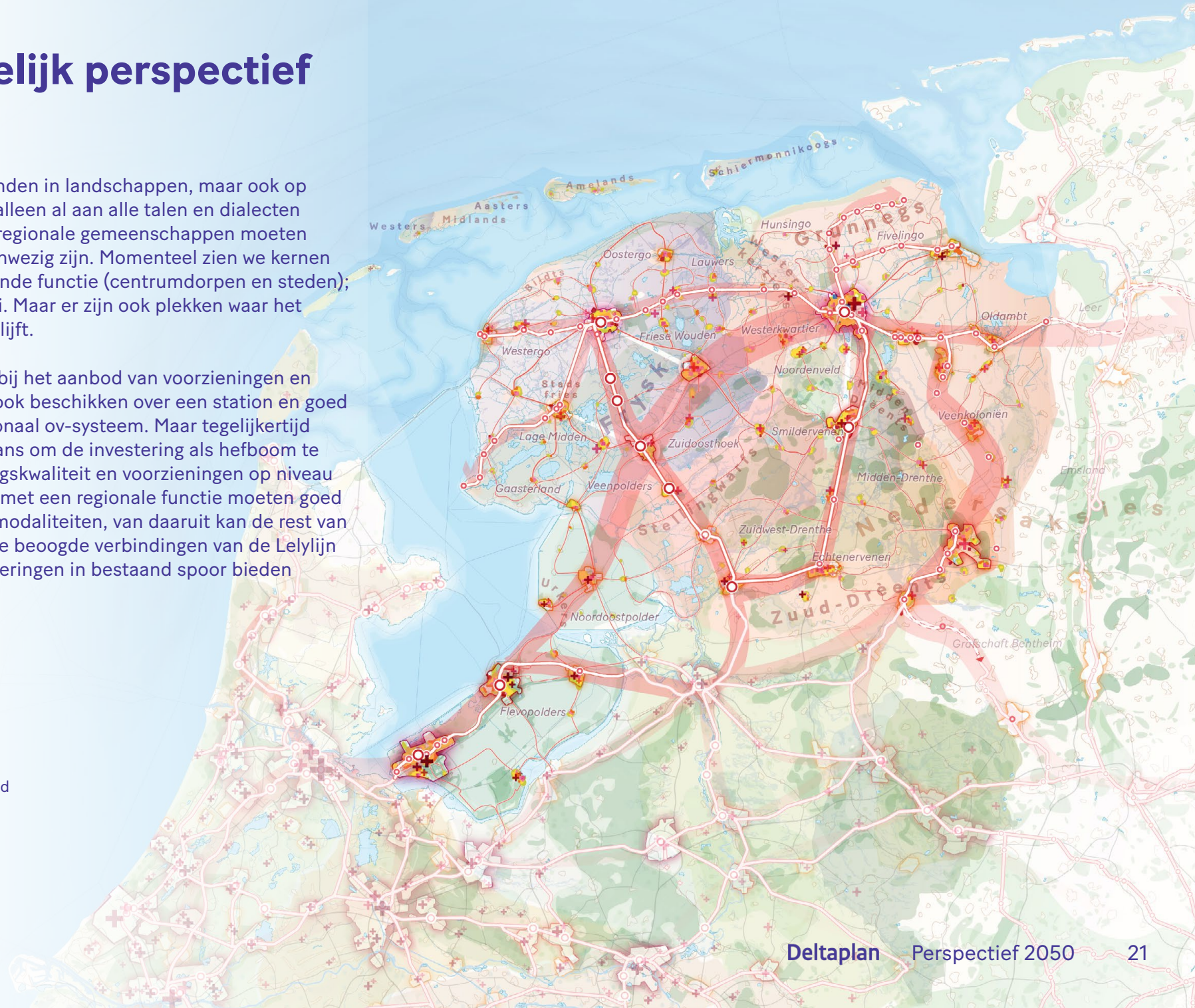
Uitgangssituatie

Diversiteit is niet alleen te vinden in landschappen, maar ook op sociaal-cultureel vlak. Denk alleen al aan alle talen en dialecten die er te vinden zijn. Binnen regionale gemeenschappen moeten belangrijke voorzieningen aanwezig zijn. Momenteel zien we kernen met een duidelijke voorzienende functie (centrumdorpen en steden); daar liggen kansen voor groei. Maar er zijn ook plekken waar het voorzieningenniveau achterblijft.

Woningbouw kan aansluiten bij het aanbod van voorzieningen en werk. Zeker als deze kernen ook beschikken over een station en goed worden ontsloten in het regionaal ov-systeem. Maar tegelijkertijd biedt woningbouw zelf een kans om de investering als hefboom te benutten om de leefomgevingskwaliteit en voorzieningen op niveau te brengen. Juist de plekken met een regionale functie moeten goed bereikbaar zijn voor diverse modaliteiten, van daaruit kan de rest van de regio worden ontsloten. De beoogde verbindingen van de Lelylijn en Nedersaksenlijn en investeringen in bestaand spoor bieden hiervoor goede kansen.

Legenda

- Historisch-culturele regio's
- Busnetwerk
- Relatieve groei woningen
- Bestaand spoor en stations
- Versterken spoorbereikbaarheid
- Stedelijke milieus
- Centrumseden
- Regiocentra
- Kleine kernen

Maatschappelijk perspectief

Kernopgave

Gelukkige inwoners, sterke regio's

Veel inwoners in Noordelijk Nederland zijn tevreden met hun leven. Niettemin zijn er grote verschillen tussen regio's. In sommige regio's staat de brede welvaart onder druk, met een laag voorzieningenniveau, een lage arbeidsparticipatie en armoede- en gezondheidsproblemen. Om de brede welvaart overal op een acceptabel niveau te brengen, zijn investeringen nodig. Ook de inwoners van kwetsbare gebieden hebben immers recht op eerlijke kansen. Aanvullende woningbouw kan bijdragen aan draagvlak voor voorzieningen in kernen, zodat een compleet onderwijs- en voorzieningenaanbod in noordelijk Nederland wordt gewaarborgd. Daarmee kan bovendien worden bijgedragen aan de landelijke én regionale vraag naar woningen. Noordelijk Nederland kan deze opvangen, met name bij de stedelijke centra en de stationslocaties. Dit vraagt om een goede en duurzame bereikbaarheid van steden en dorpen, op (inter)nationaal, regionaal en lokale schaal. Een verbeterde brede welvaart kan ook bijdragen aan de gemeenschapszin: mensen hebben vertrouwen in elkaar en participeren meer in de samenleving.

Leidende principes

7. Versterken draagvlak voorzieningen in steden en regiocentra
8. Naar aard en schaal bijdragen aan woningbouwvraag
9. Regionale bereikbaarheid verbetert mee, ook in achterland

Groninger Forum
Foto door Siese Veenstra

7. Versterken draagvlak voorzieningen in steden en regiocentra

Een leefbare woonomgeving vraagt om wijken en dorpen waarin wonen, werken, recreëren en voorzieningen dicht bij elkaar gelegen zijn. Dit draagt bij aan sociale cohesie en kwaliteit van leven. Dat is geen vanzelfsprekendheid: voorzieningen concentreren zich en zijn met name in kleinere plaatsen lastig te behouden. Dit kan leiden tot sociaal isolement, uitsluiting en vervoersarmoede.

Het draagt er ook aan bij dat jongeren de landelijke gebieden verlaten. Uit een analyse van de noordelijke regionale planbureaus blijkt dat jongvolwassenen in noordelijk Nederland structureel minder tevreden zijn met hun leven en een lagere brede welvaart hebben dan hun leeftijdsgenoten elders in het land. Wanneer de bereikbaarheid en de economische structuur in Noordelijk Nederland worden verbeterd, ontstaan er kansen op een positieve wisselwerking tussen economische ontwikkeling, woningbouw en verbetering van het voorzieningenniveau, zeker nabij (boven)regionale ov-knooppunten. Het realiseren van nieuwe spoorverbindingen kan daar een grote bijdrage aan leveren, niet alleen bij de stationslocaties, maar (bij goede verbindingen) ook in verder gelegen kernen.

Een extra woningprogramma kan, in combinatie met versterking van het onderliggend ov-netwerk, bijdragen aan het draagvlak voor en bereikbaarheid van essentiële voorzieningen (zorg, cultuur, onderwijs) of nieuwe voorzieningen.

8. Naar aard en schaal bijdragen aan woningbouwvraag

In Noordelijk Nederland is het goed wonen, in een mooie omgeving, veilig en met een sterke gemeenschapszin. Bovendien biedt Noordelijk Nederland ruimte voor groei. Daarmee kunnen we voorzien in de autonome groei, en ook naar aard, schaal en karakter bijdragen aan de landelijke woningbouwvraag, zonder dat dit ten koste gaat van de leefbaarheid, de gemeenschapszin of het karakteristieke landschap.

Een leefbare woonomgeving met voldoende voorzieningen en sociale infrastructuur staat centraal. Dat vraagt zowel in- als uitbreiding, maar er wordt eerst gekeken naar de mogelijkheden op binnenstedelijke en binnendorpse locaties. Daarmee worden de bestaande en nieuwe ov-knooppunten optimaal benut. Extra woningbouw ten gevolge van vraag van buiten Noordelijk Nederland zal vooral in de stedelijke centra worden opgevangen. We verkennen nieuwe zoekgebieden voor grootschalige woningbouw, bijvoorbeeld in de regio Groningen-Assen, Flevoland, Emmen en de Friese Steden (Leeuwarden, Drachten, Heerenveen en Sneek).

De woningmarkt van Noordelijk Nederland in 2050 is inclusief en biedt betaalbare huisvesting voor alle inkomensgroepen. Er is een goede mix van koop- en huurwoningen, sociale woningbouw en vrije sector huur, om tegemoet te komen aan de diverse behoeften van de bevolking. Daarnaast wordt er aandacht besteed aan het creëren van leefbare wijken waar mensen van alle leeftijden, achtergronden en levensstijlen zich thuis voelen.

De stedelijke netwerken ontwikkelen zich verder met aantrekkelijke centra en een mix van woningen, voorzieningen en werkgelegenheid. Ze bieden een diversiteit aan woningtypen, van appartementen in hoogbouw tot eengezinswoningen in groene buitenwijken. In de meer landelijke gebieden komen kleinschalige woningbouwprojecten tot stand die aansluiten bij de behoeften van de lokale bevolking. Gemeenschappen worden actief betrokken bij het vormgeven van hun leefomgeving, waarbij collectieve woonvormen voor senioren en gemeenschapsinitiatieven worden gestimuleerd.

9. Regionale bereikbaarheid verbetert mee, ook in het achterland

Een goede lokale en regionale bereikbaarheid is een belangrijke randvoorwaarde voor brede welvaart. We willen voorkomen dat nieuwe ontwikkelingen vooral plaats vinden in de meer verstedelijkte gebieden en het achterland op steeds grotere achterstand komt te staan, met een concentratie van relatief kwetsbare groepen. Dit onderstreept de noodzaak van een fijnmazig openbaar vervoer en goede doorgaande fietsverbindingen. Dit omvat niet alleen de fysieke verbindingen en de bushaltes in de dorpen en steden, maar ook de integratie van slimme en duurzame mobiliteitsoplossingen die wonen, werken en recreatie aan elkaar koppelen. Lokale verbindingen, zoals fietspaden, wandelpaden en openbaar vervoer, spelen een essentiële rol in het ondersteunen van leefbaarheid en sociale cohesie in wijken en dorpen. Tegelijkertijd moeten regionale verbindingen worden versterkt om de bereikbaarheid van stedelijke centra te verbeteren en de druk op de woningmarkt te verlichten.

De investeringen in de Lelylijn en het bestaande spoor zorgen voor een aanmerkelijke verbetering van de (inter)regionale en (inter)nationale bereikbaarheid. Dat geldt ook voor de Nedersaksenlijn, dat een nieuwe backbone voor regionale ontwikkeling biedt in een van oudsher slecht ontsloten gebied. Voor al deze investeringen geldt dat niet alleen de stationskernen, maar ook de andere dorpen en steden er in bereikbaarheid aanzienlijk op vooruit gaan. Het is immers essentieel dat heel Noordelijk Nederland van deze investering kan meeprofiteren. Dit vraagt een fijnmazig ov-netwerk en goede fietsverbindingen, met een structuur gericht op ov-hubs in een dekkend patroon van regionale kernen. Op die manier is er voor alle inwoners van Noordelijk Nederland binnen dertig minuten reizen alles wat nodig is.

Het noordelijk stedelijk netwerk in 2050

De wisselwerking tussen een betere bereikbaarheid, een flink woningbouwprogramma en economische ontwikkeling zorgt voor een schaal- en kwaliteitssprong in het **Fries stedelijk netwerk**. Door het optimaliseren van het onderliggende ov-netwerk wordt ook de bereikbaarheid van kleinere kernen vergroot, waar ontwikkelingen worden afgestemd op lokale kenmerken, schaal en identiteit.

Groningen-Assen. Groningen is als internationale kennisstad een magneet voor heel Noordelijk Nederland. De investeringen in spoorbereikbaarheid geven een extra impuls aan stedelijke en hoogstedelijke ontwikkeling in de stadskernen. Er wordt doorontwikkeld met versterking van ruimtelijke kwaliteit en behoud van openheid van het landschap.

In noordelijk **Flevoland** zorgt de Lelylijn ervoor dat Emmeloord uitgroeit tot een stedelijk centrum in de Noordoostpolder, terwijl Lelystad zich ontwikkelt tot knoep in het netwerk, met een forse sprong in schaal en kwaliteit. Beide steden ontwikkelen zich tot stepping stone tussen Metropoolregio Amsterdam, Regio Zwolle en het noorden.

In **Drenthe** zorgen de investeringen in de Nedersaksenlijn en bestaand spoor voor betere verbondenheid in de regio en met omliggende regio's, waaronder Zwolle en Twente. Het versterkt de positie van Emmen, Stads kanaal, Meppel, Hoogeveen en andere kernen op de lijn, met voorzieningen die ook de omliggende gebieden ten goede komen. Er ontstaat potentie voor een breder opleidingsaanbod waardoor jong talent behouden blijft en de regio aantrekkelijker wordt voor (kennisintensieve) bedrijven.

Een blik vooruit

Drie sprongen naar Perspectief 2050

Het perspectief voor 2050 ontstaat niet in eens, maar komt tot stand in een stapsgewijze ontwikkeling. Het tempo en de manier waarop kan per gebied variëren. De Lelylijn, de Nedersaksenlijn en de verbetering van bestaand spoor zijn daarin een belangrijk vliegwiel, waarbij al positieve effecten te merken gaan zijn voordat de realisatie is afgerond.

Anticiperen

Vooruitlopend op investeringen
in bereikbaarheid

Rijk en regio werken aan een scherper ruimtelijk-economisch toekomstbeeld en programma, parallel aan uitwerking van (en besluitvorming over) de nieuwe spoorlijnen. Anticiperend op het daarmee samenhangende toekomstperspectief wordt stevig ingezet op realisatie van de woondeals en op afspraken over de periode daarna. Knelpunten in het bestaand spoor en rond energie-infrastructuur worden weggenomen.

Investeren

Parallel aan de investeringen
in bereikbaarheid

Zodra de komst van de nieuwe verbindingen zeker is, groeit bij overheden en het bedrijfsleven het vertrouwen en de bereidheid om te investeren in (nieuwe) stationsgebieden, voorzieningen- en kennisclusters. In het verlengde van deze ontwikkelingen wordt geïnvesteerd in verbetering en verduurzaming van de bestaande woningvoorraad en de ontwikkeling van nieuwe aantrekkelijke woonmilieus.

Profiteren

Voortbouwend op investeringen
in bereikbaarheid

Niet alleen de inwoners van Noordelijk Nederland profiteren van toegenomen vitaliteit en bereikbaarheid: heel Nederland profiteert mee. De betere verbindingen, de extra banen en woningen zorgen voor agglomeratiekracht: samenwerking en kennisuitwisseling komt gemakkelijker tot stand, met een positief effect op innovatie en ondernemersklimaat. Ook de gebieden wat verder van de spoorverbindingen worden beter bereikbaar. Meer jongeren kiezen ervoor om te blijven of terug te keren. Bedrijven vinden gemakkelijker personeel, en investeren met nieuw elan in hun toekomst.

Een blik vooruit

Samenwerking Rijk en regio blijft nodig

Om het in dit document geschetste toekomstperspectief ook daadwerkelijk te realiseren zijn nog vele stappen nodig, voorafgegaan door besluiten en investeringen van een groot aantal partijen. De opgave is fors. Veel trajecten hebben een ontwikkelingstermijn van decennia. Juist ontwikkelingen na 2030, zoals de ontwikkeling van Lelylijn inclusief nieuwe stations, vergen ingrepen waar vóór 2030 op geanticipeerd zal moeten worden. Dit vraagt op korte termijn verdere besluitvorming over de versterking van de bereikbaarheid van Noordelijk Nederland.

De samenwerking tussen het Rijk en de regionale partijen is daarom ook de komende jaren van groot belang. Er zijn (ook voor de periode na 2030) nadere afspraken nodig over de woningbouwopgave, over de ruimtelijk-economische ontwikkelstrategie, de ruimtelijke opgaven in stedelijk en landelijk gebied én over de bereikbaarheidsopgave. Hoe rijk en regio daar gezamenlijk invulling aan willen geven, is nog onderwerp van gesprek: via reguliere (sectorale) overlegstructuren of in samenhang door een vervolg van het Deltaplan voor Noordelijk Nederland.

Agenda voor samenwerking rijk-regio tot 2030

Landschap, water en bodem	Afspraken zoetwaterbeschikbaarheid
Investeren in bereikbaarheid	- Besluitvorming over verbeteren bestaand spoor - Besluitvorming over realisatie en bekostiging Lelylijn en Nedersaksenlijn - Uitwerken versterking onderliggend ov-net
Impuls in de woningvoorraad	- Realisatie woondeals: 66.000 woningen - Afspraken over woningbouwopgave na 2030 - Verduurzaming van bestaande voorraad
Economische structuur	Uitwerken ruimtelijk-economische ontwikkelstrategie en vertalen naar profiel, programmering en investeringsagenda
Ruimtelijke ontwikkeling	Ruimtelijk arrangementen, voortbouwend op provinciale ruimtelijke voorstellen (NOVEX)
Energieinfrastructuur	- Samenwerking rond programmering energieinfrastructuur, energievisie, verduurzaming industriële clusters - Waterstofbackbone

Colofon

Dit Perspectief 2050 voor Noordelijk Nederland is vastgesteld door het Bestuurlijk Overleg Deltaplan op 7 oktober 2024, met als leden:

- René Paas (Provincie Groningen - voorzitter)
- Johan Hamster (Provincie Groningen)
- Chris Jansen (Ministerie IenW)
- Matthijs de Vries (Provincie Fryslân)
- Jan de Reus (Provincie Flevoland)
- Henk Jumelet (Provincie Drenthe)
- Philip Broeksma (Gemeente Groningen)
- Evert Stellingwerf (Gemeente Leeuwarden)
- Guido Rink (Gemeente Emmen)
- Luzette Kroon (Wetterskip Fryslân)
- Adrian Los (Ministerie VRO)
- Adriaan Beenen (Ministerie EZ)

Berenschot

Posad Maxwan

TT Festival Assen

